

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА ПРЕД ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ УЧИЛИЩА ВЪВ ВРЪЗКА С ОБУЧЕНИЕТО НА ВЪЗРАСТНИ

Ани Димитрова Ангелова

Средно училище „Иван Вазов“ – Вършец

Резюме. Настоящата статия разглежда параметри от обучението на възрастни в България в контекста на стратегическата рамка за образование и обучение на страните от Европейския съюз. Констатира се дефицит по отношение на ясни стандарти, механизми и инструменти за обучение на възрастни. Установява се наличието на перспектива за учене през целия живот в професионалните училища и възможност за развитие на системата за образование.

Ключови думи: мобилност; професионално развитие; иновации; социално обличаване; холистична система; учене през целия живот

Развитието на съвременния социум показва, че в бъдеще образованието на възрастни ще догонва като обхват образованието в детско-юношеска възраст. Този процес произтича от разширяване на потребностите от обучение на възрастните, които традиционната образователна система не може да задоволи. В света нараства тенденцията за все по-масово обучение на възрастни, което поставя различни предизвикателства пред обучаващите институции, в частност професионалните училища.

Настоящата разработка ще представи кратък обзор на концепцията за свързване на традиционната образователна система със структурите за образование на възрастни и възможните предизвикателства в процеса.

В резултат на своите способности, усилия и предоставени условия всеки човек постига различно ниво на образованост до настъпване на зрелостта си и до започване на трудово-професионалната си дейност. Това е т.нар. базисно образование, което е основа за самостоятелен живот като възрастен за всеки индивид. Конкретните изисквания на упражняваната професия, субективното развитие и обективните условия са предпоставка за продължаващо образование и обучение. В Националната стратегия за учене през целия живот 2014 – 2020 два от основните приоритета са насочени към осигуряване на

образователна среда за равнопоставен достъп до учене през целия живот, за активно социално включване и активно гражданско участие и към стимулиране на образование и обучение, съобразено с потребностите на икономиката и промените на пазара на труда. Основна цел е да се осигурят адекватни на потребностите базисна (образователна и професионална) подготовка и основни умения на всеки млад човек, които успешно да се надграждат, разширяват, усъвършенстват и адаптират чрез продължаващите през цялата възраст образование и обучение (Katanski, 2012).

„Терминът „образование на възрастните“ според документа „Генерална препоръка за развитие на образованието на възрастните“, приет през 1976 година на Генералната конференция на ЮНЕСКО, е съвкупност от организирани образователни процеси с различно съдържание, ниво и метод; може да бъде формално, неформално или информално, то замества или продължава първоначалното образование на хората, смятани за възрастни в обществото, като те развиват способностите си, обогатяват знанията си и усъвършенстват своята техническа или професионална квалификация; насочват я в ново направление; осъществяват промени в отношението или поведението си“ (Gyurova, 1998: 48).

Продължаващото професионално образование (ППО) в България се регламентира от:

- Кодекса на труда (КТ), където се посочва, че ППО може да се осъществи при взаимно съгласие между работник и работодател и при сключване на различни видове договори за квалификация на работниците;

- Закона за насърчаване на заетостта (ЗНЗ) – всяка година държавата определя средства от държавния бюджет по различни програми за квалификация и преквалификация;

- Закона за професионалното образование и обучение (ЗПОО);

- Закона за висшето образование, който регламентира следдипломното обучение;

- Закона за занаятите (ЗЗ), който урежда занаятчийството, свързано с него.

Във века на развиващите се технологии на средствата за масова комуникация образът на живота е толкова динамичен, че актуалността на знанията непрекъснато се променя. Мариана Ив. Пенчева и Снежана М. Стефанова (Pencheva & Stefanova, 2018) отбелязват, че нашето образование трябва да се развива в синхрон с действителността. Те споделят, че холистичното образование е разглеждащо вселената като неделимо цяло и неговата главна цел е да развие цялостно индивида, във всичките му аспекти. Цялостно образование – това е концепцията, чието реализиране в съвременното училище, респективно в професионалните училища и при обучението на възрастни, предполага справяне с множество проблеми и поставя предизвикателства пред институциите. Едни от очакваните целеви стойности са: 15% от възрастните да участват в дейности по учене през целия живот; 20% от завършилите висше образование и 6% от хората на възраст

18 – 34 години с първоначална професионална квалификация да са учили или стажували известно време в чужбина.

Стратегията на ЕС за образование и обучение до 2020 г. е съсредоточена върху ученето през целия живот и мобилността, качеството и ефективността на образованието, равенството и иновациите. Чрез Стратегическата рамка за образование и обучение страните от Съюза определиха четири общи цели, които трябва да бъдат постигнати до 2020 г.: 1) Превръщането на мобилността и ученето през целия живот в реалност; 2) Подобряване на качеството и ефективността на образованието и обучението; 3) Насърчаване на равнопоставеността, социалното сближаване и активното гражданско участие; 4) Разгръщане на творчеството и новаторството, включително предприемачеството на всички равнища на образованието и обучението.

В тази връзка, професионалните училища решават различни казуси.

1. Проблеми с достъп до учебни зали и класове. Всичко – от липсата на транспорт до липсата на технологии у дома, може да демобилизира възрастни, търсещи програма, отговаряща на нуждите им. Осигуряване на транспорт, използване на онлайн или дистанционна форма на обучение са перспективна възможност пред професионалните училища. Ние нямаме адекватна подготовка в това отношение, особено що се отнася за използване на облачните технологии в учебния процес при неприсъствени форми на обучение.

2. Точно идентифициране на потребностите на обучение на персонала в даден бранш, фирма и пр. Това може да стане единствено ако обучаващите институции, респективно професионалните училища са запознати със съответните съвременни изисквания за квалификация на дадена професия. Вече се наблюдават пионери в областта – водещи фирми в даден бранш, участващи в разработка на учебни програми по професии и продължаваща квалификация на учителите по професионалните дисциплини.

3. Предизвикателство е връзката между учители и директори на професионалните училища и експерти. Нужна ни е откровена и задълбочена дискусия за синхронизиране на подготовката на работници/служители и ученици, анализ на потребностите за обучение на по-широк фронт, съвместна работа по осигуряване на адекватна материална база.

4. Динамични са отношенията на професионалните училища и обучителите. Интересен елемент е обществената им чувствителност към социалните, културните и политическите аспекти на живота. Професионалните училища могат да бъдат агресивни в рекламата и предоставянето на подобни курсове. Бъдещите професии ще изискват т.нар. „меки“ умения. Тази постановка създава необятен хоризонт за творческа работа в професионалните училища.

5. Професионалните училища разширяват сътрудничеството си с партньори – НПО, асоциации на работодателите и др., от което много проблеми биха излезли на преден план.

Ролята на обществената подкрепа като мотиватор и коректор на образователните институции е абсолютна и в това няма съмнение. По-интересен е моментът с изместване на ценностите в съвременното общество в България. Имайки предвид, че животът е твърде динамичен, за да се вписва в определени рамки за дълъг период, се налага изводът, че училищните институции са храмовете, които дават насоките в развитието. Обществото, рано или късно, ще приеме, че са нужни уважение и дисциплина, партньорство и креативност, за да имаме по-добри перспективи.

Асоциациите на работодателите все още имат повече забележки и искания към образователно-обучителните процеси и плахо поглеждат към отворените врати на професионалните училища. Липсата на подходящи кадри отново се превръща във фактор, затрудняващ възстановяването на икономиката и не позволяващ своевременно намаляване на безработицата. Наблюденията от Северозападна България (обл. Монтана) показват, че партньорство между бизнеса и професионалните училища все още е рядкост. Белите лястовици на промяната – училищата с дуална форма на обучение, се очаква да предадат опитност относно работата в сферата на продължаващото образование.

6. Предизвикателство е по-широкото използване от професионалните училища на извънбюджетните източници за финансиране – европейски фондове, частно финансиране. Оперативните програми „Развитие на човешките ресурси“ и „Наука и образование за интелигентен растеж“ се използват за финансиране на обучението на възрастни. Националните програми „От социални помощи към осигуряване на заетост“, „Асистенти на хора с увреждания“, „За заетост и обучение на хора с трайни увреждания“ и др. финансират системата за продължаващо професионално образование. Във Враца се работи по схема „Развитие на ПОО в сътрудничество с работодателите“, която финансира дейности по изграждане на нови умения и компетентности, актуализиране на училищни учебни планове и обучение на учители и ученици за придобиване на нови практически умения, в резултат на което е организирането на дуалната форма на обучение в някои училища на областта.

7. Един от най-важните моменти пред професионалните училища е непрекъснатото актуализиране квалификацията на преподавателите. Програма „Еразъм+“ дава широки възможности. В тази връзка, в СУ „Иван Вазов“ – гр. Вършец, където се обучават и професионални паралелки, се работи в различни посоки. Използват се както квалификационни проекти за обучение на възрастни, така и за ученически обмен. Във втория случай включваме методи на информално образование спрямо родителите. Някои от тях директно участват в програмите, но други, черпейки опитност от своите деца, променят нагласите си и житейската си мотивация. Това е и една от целите на холистичното образование за възрастни – да стимулира творчеството, екипността и гражданската позиция на по-широк кръг от общността.

8. Предизвикателство е внимателното и целенасочено подбиране на обратна информация за резултатите от обученията. Може би не бива да се страхуваме да търсим независима експертна оценка за всеки нов курс, за да коригираме обучителния процес в правилната посока. Липсата на система за проучване, анализ и прогнозиране на потребностите и оценка на качеството на професионално образование пречи на адекватността на системата спрямо реалното търсене.

9. Стимулирането на добри професионални училища с доказан полезен ефект върху обучението на възрастни е необходимо като съпътстващ обучението непрекъснат процес. В България липсва култура на учене през целия живот. Статистиката сочи, че едва 7% от работещото население участва в някакво обучение в рамките на година. Когато едно училище покаже добри иновационни практики, е жизнено важно да бъде поощрено творческото начало пред обществото. Предизвикателство е за националната медийна общност показването на постижения в професионалните училища. Те са поставени леко в периферията на общественото внимание. А се очаква именно от тях да развият скоротечно своя потенциал и в обучението на възрастни.

10. Разработването на онлайн платформи би помогнало за безпроблемен преход към обучението на възрастни. Създаването им може да се финансира съвместно със заявителите и ползването да бъде платено. Но отново опираме до адекватната професионална подготовка на преподавателите в професионалните училища и връзката им с бизнеса.

11. Голямо предизвикателство е осигуряването на съвременна материална база за професионално обучение. В момента МОН осъществява политика на подпомагане на професионалните училища в това отношение чрез предоставяне на възможности за финансиране на осъвременяване на материалната база чрез свои програми. Основното предизвикателство е да се мотивира бизнесът за участие в модернизацията на учебната база. И тъй като образованието е по-консервативна система, а бизнесът оцелява в реална икономическа среда, те трябва да се срещнат и това ще е отправната точка за адекватност на професионалното образование, особено при обучението на възрастни.

12. Създаване на национална система за подготовка и усъвършенстване на преподаватели на възрастни. Макар че това е заложено в националната ни политика, налага се мнение, че възрастните се обучават по не много различен начин от юношите. В действителност, андрагогиката предлага разрешаване на много от предизвикателствата пред продължаващото образование. Към списъка на официално признатите професии в България няма обособена самостоятелна професия „учител/обучител на възрастни“ и се разчита на уменията и опита на учители от формалното образование. Според статистически изследвания от 2016 год. най-висок е дялът на обученията на работно място – 59%, следвани от семинари или работни срещи с обучителен характер – 25,4%, кур-

сове – 13,7%, и частни уроци – 2%. Жените са по-активни от мъжете. Наблюдението е на НСИ за периода 18.11.2016 г. – 15.01.2017 г.

Основни причини (пречки) за участие в продължаващо образование според Основните резултати от изследването на образованието и обучението на възрастни на НСИ¹⁾ са: липса на свободно време – 35,3%, твърде висока цена на образователната програма – 20,95%, и липса на подходящо обучение за лицата – 8,2%. Тази информация трябва да се използва от професионалните училища при стратегическо планиране в продължаващо образование на възрастни.

В търсене на доброто професионално училище ще стигнем до това, в което в равна степен са фокусирани и върху образователните резултати, и върху развитие на партньорските взаимоотношения и усвояване на нови умения, позволяващи конкурентност на пазара на труда. Прилагането на ефективен модел на професионално обучение на възрастни – с ясни механизми и инструменти, ще координира интересите на училищната организация с индивидуалните интереси на желаещите да се възползват от възможностите, които предлага холистичното образование.

БЕЛЕЖКИ

1. Национален статистически институт (2017). Основни резултати от изследването на образованието и обучението на възрастни (трета вълна, 2016 г.). Изтеглено от <http://www.nsi.bg>.
2. Европейска комисия (2018). Обзор на образованието и обучението. Изтеглено от <http://www.ec.europa.eu>.
3. МОН (ноември 2006). „Методическо ръководство за обучение на възрастни“ – проект по програма ФАР 2003 BG 2003/ 004-937.05.03 Професионална квалификация, Europe Aid/120163/Д/SV/BG. Изтеглено от <http://www.iii.mon.bg>.
4. МОН (2007). Национална стратегия за учене през целия живот (2008 – 2013) Изтеглено от http://strategy_04_11_2007_pr.pdf.

ЛИТЕРАТУРА

- Гюрова, В. (1998). *Андрагогия: изкуството да обучаваме възрастните*. София: Универсал – Друмев.
- Катански, Ч. (2012). Перманентно образование и учене през целия живот. *Професионално образование, 1*, 8 – 15.
- Пенчева, М. & Стефанова, С. (2018). Холистичният подход в контекста на съвременната образователна система – предизвикателства и практически решения. *Образование и технологии, 9*, 236 – 242.
- Петров, П. & Атанасова, М. (2003). *Образованието и обучението на възрастните*. София: Веда Словена – НГ.

REFERENCES

- Gyurova, V. (1998). *Andragogiya: izkustvoto da obuchavame vazrastnite*. Sofia: Universal – Drumev.
- Katanski, Ch. (2012). Permanentno obrazovanie i uchene prez tseliya zhivot. *Profesionalno obrazovanie-Vocational Education*, 1, 8 – 15.
- Pencheva, M. & Stefanova, S. (2018). Holistichniyat podhod v konteksta na savremennata obrazovatelna sistema – predizvikatelstva i prakticheski resheniya. *Obrazovanie i tehnologii*, 9, 236 – 242.
- Petrov, P. & Atanasova, M. (2003). *Obrazovaniето i obuchenieto na vazrastnite*. Sofia: Veda Slovena – NG.

CHALLENGES TOWARDS VOCATIONAL SCHOOLS IN TERMS OF ADULT EDUCATION

Abstract. The current article discusses the adult education parameters in Bulgaria in the context of the Strategic Educational and Teaching Framework of the EU countries. The text points out the deficit in terms of clear standards, mechanisms and tools for adult education.

The existence of a lifelong learning perspective in vocational schools and the possibility for developing education system are identified.

Keywords: mobility; professional development; innovations; social cohesion; holistic system; lifelong learning.

✉ **Ms. Ani Dimitrova Angelova**
“Ivan Vazov” Secondary School
19, Tzar Asen II St.
Varshets, Bulgaria
E-mail: angelova.mail@gmail.com

Докторантска конференция МЛАДИ ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ

Докторантска конференция МЛАДИ ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ

Докторантският център към Софийския университет „Св. Климент Охридски“ организира през 2018 г. първата обща докторантска конференция „Млади изследователи“.

Форумът, подкрепен от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, събра над 100 участници в 18 тематични направления.

Списание „Професионално образование“ публикува в няколко поредни броя докладите, наградени и отличени от научния и организационния комитет на студентската научна сесия „Младеж, наука, съвременност“.

В настоящия брой представяме текстовете на Динелия Желева, Рая Цочева-Генчева и Неда Жечева.

.